

УДК 37.011.3.015.31-051:005.336.2

Ніколенко Л. Т.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ: ВМІННЯ ВЧИТИСЯ – КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА

А Висвітлюється важливість розвитку компетентності педагога, а саме – вміння вчитися у формальній, неформальній та інформальній освіті. Даються поради, як мотивувати педагога до самостійного навчання та розкриваються його особливості.

Ключові слова: вміння вчитися впродовж життя; сталий розвиток; мотивація; самонавчання; формальна; неформальна та інформальна освіта; Інтернет-технології; онлайн-курси

Актуальність дослідження. Освіта впродовж життя набула нині особливого значення. Вона є відповіддю на виклик світу, в якому зміни відбуваються дуже швидко. Освіта впродовж життя – це цілеспрямований процес розвитку і виховання особистості шляхом реалізації освітніх програм і послуг, здійснення освітньо-інформаційної діяльності в межах формальної, неформальної та інформальної освіти. Серед загальносвітових тенденцій розвитку суспільства, що обумовлюють поширення в розвинених країнах концепції «освіта протягом життя», для України особливо актуальними є такі: зростання ролі людського капіталу у прирості національного багатства; несприятливі демографічні тенденції; прискорення темпів оновлення професійних знань; утвердження в європейському освітньому просторі концепції «освіти протягом життя».

Мета освіти впродовж життя полягає в забезпеченні людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання.

Рада Європи затвердила навчання впродовж життя як один із основних компонентів європейської соціальної моделі. Відповідно, за цілями, які ставляться й реалізуються в системі неперервної освіти, її умовно можна поділити на три складові: перша складова системи освіти впродовж життя – додаткова професійна освіта – сприяє формуванню професійної основи кадрового потенціалу сучасної високотехнологічної економіки.

Друга частина системи освіти протягом життя забезпечує різноманітним групам населення можливість адаптуватися до мінливих умов життя. Ця підсистема передбачає освіту, спрямовану на адаптацію й реабілітацію соціальних і професійних груп.

Третя складова системи освіти впродовж життя забезпечує задоволення різноманітних індиві-

дуальних освітніх потреб громадян, наприклад, мовну підготовку, отримання психологічних, культурологічних та інших знань, комунікативних навичок, спеціальних умінь.

Перехід до освіти впродовж життя зумовлює необхідність перебудови системи освіти на сталий розвиток, що забезпечить відповідність європейським стандартам, інтеграцію в міжнародний освітній і науковий простір, задоволення цілеспрямованого орієнтування запитів освітян. Рекомендації європейського парламенту та європейської Ради щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя визначили вміння вчитися – як уміння організовувати власне навчання як індивідуально, так і в групах, ефективно управляючи часом та інформацією [7].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питанням освіти впродовж життя приділяли увагу такі науковці: В. Андрущенко, Н. Білик [1], І. Зязюн, В. Гошовська, Н. Ларіна, С. Максименко, Н. Ничкало, С. Сисоева та ін. Проблема уміння вчитися засвідчують у своїх роботах такі педагоги та науковці як А. Асмолов, Л. Гоженко, В. Оніщенко, В. Паламарчук, О. Савченко [7], Л. Скуратівський, В. Маляко, Г. Цукерман [8] та ін.

На сучасному етапі науковцями активно вживається термін «уміння вчитися», хоча підходи до його визначення суттєво різняться: оволодіння універсальними навчальними діями, здатність самостійно переборювати обмеженість власних знань, умінь, здібностей (Г. Цукерман) [8], готовність самостійно вчитися (О. Савченко) [7].

Враховуючи світові тенденції сучасного розвитку освіти, українські вчені розглядають уміння вчитися як цілісне індивідуальне психологічне утворення, що інтегрує індивідуальний досвід успішної навчальної праці педагога й характеризується наявністю в нього розвинених способів

навчальної діяльності [там само].

На думку американського вченого М. Ноулза [9] уміння вчитися невіддільне від самостійного, саморегулятивного навчання. Саме урегульована діяльність є процесом, за якого людина відчуває потребу до навчання, визначає його мету, мобілізує людські й матеріальні ресурси, підбирає відповідні стратегії навчання і контролює його результати. Нині стало проблемою – відбір необхідної інформації в мережі та оцінка її якості. Книжки, платформи, масові безкоштовні онлайн-курси та інші доступні джерела якісних знань досить доступні у формальній, неформальній та інформальній освіті.

Таким чином, саме здатність особистості до навчання впродовж життя є шляхом активного засвоєння нового соціального досвіду, а сукупність її дій у той же час забезпечує її культурну ідентичність, соціальну компетентність, толерантність, здатність до самостійного засвоєння знань і вмінь.

Мета даної статті – виокремити складові компоненти освіти впродовж життя та розкрити важливість уміння вчитися як основну компетентність педагога.

Основний виклад матеріалу. Неперервність освіти віддзеркалюється на професійному розвитку педагога, який має бути зацікавлений у саморозвитку, підвищенні власної кваліфікації. Для забезпечення високого рівня освіти потрібні й нові педагогічні професії: тьютори, едвайсери, коучі, фасилітатори, ментори, які допоможуть обрати шлях та обґрунтовано порадять, як себе реалізувати в житті.

У нових соціокультурних умовах спостерігаємо зміну філософії навчання і викладання, поступове формування нової педагогічної свідомості, тому педагог на сучасному етапі розвитку освіти не є пасивним транслятором готових педагогічних чи методичних рецептів, а харизматичним творчим лідером, фундатором освітніх ініціатив та інновацій, яскравою індивідуальністю, яка реалізує у взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу свій гуманістичний світогляд і світорозуміння.

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

«Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення

освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору», – наголошується в Законі України «Про освіту» [3].

А це означає, що перед освітою впродовж життя поставлені завдання: навчити людину працювати з інформацією, довідковою, науковою літературою; знаходити в інформації відповіді на поставлені питання. Реалізація цього завдання передбачає постійне навчання людини у формальній, неформальній та інформальній освіті, самомотивацію до освітньої діяльності через відкритий доступ, оптимальність використання ресурсів, комфортність учасників навчального процесу.

Серед усіх індивідуально-особистісних якостей педагога, які необхідні для здійснення професійного розвитку, виділяємо ключову компетентність – уміння вчитися впродовж життя.

Великі можливості професійного розвитку педагога щодо самонавчання з'явилися у неформальній та інформальній освіті з розвитком мережі Інтернет та інших видів електронних інформаційних ресурсів. Країни, які свого часу це зрозуміли, успішно сформували ефективну систему і формальної, і неформальної освіти. Україна також визнала неформальну та інформальну освіту, прийнявши Закон «Про освіту», в якому наголошується, що особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава визнає ці види освіти, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти всіх видів [там само].

Формальна і неформальна освіта – це дві частини одного цілого: неформальна освіта вже не може сприйматися як протилежність формальній або як її замітник. Неформальна освіта виконує низку функцій, спрямованих на досягнення результату, зокрема, це адаптаційна функція, що забезпечує розуміння і прийняття нових умов життя, інформаційна освіта – це вміння знайти, вибирати, використати необхідну інформацію, підвищити грамотність, розвивальна функція дозволяє оволодіти новими способами діяльності.

Великого значення набуває інформальна освіта (самоосвіта), це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Людина відчуває необхідність у самоосвіті в результаті впливу на неї середовища, в якому вона живе, коли оточуючий її світ ставить підвищені вимоги до вдосконалення її інтелектуального розвитку. Процеси модернізації, що характерні сучасному суспільству, поширюючись на галузь знання, призводять до сумісництва традиційних, сучасних і перехідних елементів його трансляції та відтворення. Ці процеси чітко диференціюють

технології самоосвітньої діяльності. У рамках однієї сфери (наприклад, професійної) можуть одночасно існувати як сучасні модернізовані, так і традиційні шляхи самостійного відтворення професійного знання, які кардинально різняться потребо-мотиваційними, ціннісно-нормативними, цільовими характеристиками. Саме тому професійна самоосвітня діяльність відрізняється від освітнього процесу більшою ускладненістю та суперечливістю [2].

Формати взаємодії формальної, неформальної та інформальної освіти різняться: неформальна освіта може вбудовуватися в систему формальної, доповнювати її або бути провідником змін для неї. Будь-які конфігурації можливі, коли вони відображають системну національну освітню політику своєї держави, а також є результатом спільних зусиль недержавного, громадського та приватного секторів. Умінню вчитися сприяє інформальна освіта, яка є засобом пізнання й розвитку інтелектуальних і професійних можливостей особистості. В основі інформальної освіти лежить поєднання культури самоосвітньої діяльності та потреби в особистісному й професійному зростанні, адже саме особистісне прагнення до самовдосконалення виступає рушійною силою, що дозволяє досягнути професійних висот. Надзвичайне значення для навчання в інформальній освіті має спілкування з колегами. Саме через таке спілкування відбувається засвоєння знань, глибше їхнє розуміння, встановлення зв'язку з іншими явищами й поняттями, розкривається досвід упровадження сучасних технологій.

Результати таких спільних зусиль формальної, неформальної та інформальної освіти можуть бути по-справжньому приголомшливі, коли держава візьметься їх системно впроваджувати і сприймати як інвестиції у своїх громадян. Особливе значення ці форми освіти сприяють розвитку у педагога вмінню вчитися, ефективно використовувати всі ресурси розуму: інтелекту, уваги, сприйняття, пам'яті, відтворення, мислення, успішно розв'язувати проблемні ситуації, планувати свій час, орієнтуватися у різноманітній інформації, користуватися сучасними інформаційними комунікаціями, проводити пошуково-дослідницьку діяльність, тобто знаходити, сприймати, аналізувати, оцінювати, систематизувати, зіставляти різноманітні факти, відомості та досягати поставленої мети.

Вміння вчитися для педагога буде успішним, коли він умотивований, коли прикладаються свідомі зусилля для того, щоб засвоювати нові навички та уміння.

Головними складовими вміння вчитися є мотивація навчання [5; 7]. Мотивація – це природно закладений у людині фізіологічний мотив як прагнення саморозвитку та саморуку, матеріально-практичний і матеріально-етичний мотив, який має стати найвищим у мотиваційній сфері особистості педагога.

Щоб учитися ефективно, педагог має побачити сенс у тому, що він буде робити, зрозуміти, що це йому потрібно, і захотіти це зробити, усвідомити навчальне завдання, знайти способи розв'язання завдань і правильно контролювати й оцінювати результат.

Неформальна та інформальна освіта цікава тим, що вона зорієнтована на інтереси та потреби активного педагога, який використовує різні соціальні мережі загальної тематики, що дозволяє підтримувати та налагоджувати необхідні контакти. Заслугує на увагу соціальна мережа «Facebook», яка віддзеркалює університетські спільноти та дозволяє збагатитися новими знаннями. Про це свідчать різноманітні групи, такі як: Biology, Geology Rocks, Matematika, Science Group, Theoretical Physics, Ukrainian Scientists Worldwide. Такі сторінки сприяють отриманню інформації, дають можливість залишити свої коментарі та бути активним учасником групи. Портал Empatia.pro пропонує просвітницької ініціативи «Empatia – простір емоційного розвитку» – це осередок інноваційних знань із передових гуманітарних технологій світу.

Ось деякі поради тим, хто навчається в онлайн: учитися потрібно невеликими відрізками, але регулярно. Краще вивчати онлайн-курс на вихідних кожний день по півгодини, розбиваючи навчальний процес на невеликі відрізки, що створює відчуття швидких успіхів і мотивує повернутися до навчання на наступний день. Залог успіху в самостійному навчанні – вчитися регулярно в один і той же час, в одних і тих самих умовах, що сприятиме виробленню звички вчитися в певний час. Важливо створити для себе необхідний для самостійного навчання соціальний тиск: публічно розповідати про свої плани колегам, приєднатися до спільної групи підготовки, обговорювати й коментувати процес свого навчання в соціальних мережах.

Для досягнення успіху в будь-якій справі треба перш за все налаштувати себе на позитив, сказати собі: «Я хочу, я можу, я зроблю!», і робити це із задоволенням, не втрачаючи почуття гумору. Успіх досяжний, якщо в нього вірити. Хто вірить в успіх – обов'язково його доб'ється. Будьте впевненими в собі. Від рівня професійно-педагогічної культури педагога, його здатності до постійного особистісного та професійного зростання залежить і якість освіти молодого покоління, його підготовка до самостійного життя.

Успішне самонавчання буде ефективним, коли прикладаються свідомі зусилля для того, щоб засвоювати нові навички та уміння. Знання, одержані без зусиль, схожі на відбитки на піску: дуже швидко від них нічого не залишиться. Досягти вдосконалення лише тоді, коли можемо виміряти свій прогрес. Людина схильна до ілюзій в оцінці ефективності свого навчання. Як правило, ми переоцінюємо свої успіхи від поверхневого ознайомлення з матеріалом і неправильно

оцінюємо темпи нашого прогресу. Щоб уникнути цього, необхідно контролювати свої успіхи за допомогою об'єктивного вимірювання: тести, різноманітні стандартизовані перевірки навиків для самоперевірки в кінці кожного розділу дозволять оцінити прогрес у навчанні.

Наприклад, під ефективною та справедливою освітою в освітніх системах країн Європейського Союзу (ЄС) розуміють освіту, зміст якої доступний всім учням і засвоюється всіма учнями [4].

Отже, класичні шкільно-університетські методи такі як перечитування тексту, механічне зубріння малоефективні, нічого не дають. Це легкі методи навчання, які не примушують наш розум по-справжньому працювати, а просто втомлюють одноманітним повторенням. Основа правильного самонавчання – практика пригадування, чим більше ми згадуємо інформації, тим довше вона буде зберігатися в нашій пам'яті. Постійно синтезуючи нові ідеї, ніколи не читайте пасивно, робіть записи, думайте, будуйте уявні моделі, поки читаєте. Прагніть до того, щоб розуміння матеріалу було достатнім для того, щоб створювати на його основі щось нове. Розвиток компетентності вміння вчитися впродовж життя дозволяє педагогу не тільки інтенсифікувати свою діяльність, а й закладає основи його подальшої постійної самоосвіти.

Висновок. Таким чином, щоб змінити світ на краще, педагоги мають бути успішними, проєк-

тивними, діяти згідно зі своїми життєвими принципами, незалежно від умов та обставин. Навчання протягом життя визначено як повноправне освітнє поле з визнанням усіх форм освіти: формальної, неформальної та інформальної. Важливо, щоб педагоги вміли вчитися, володіли загальною культурою навчання, щоб навчання цінувалося, заохочувалося й було доступним усім бажаючим. Вміння вчитися впродовж життя розширює світогляд, формує критичне мислення, позитивне сприйняття світу.

Список використаних джерел

1. Билык, Н. И. Принципы обучения взрослых в Региональной школе новаторства руководящих, научно-педагогических и педагогических работников / Н. И. Билык // Межд. научн. журнал «SCIENCE and EDUCATION a NEW DIMENSION». Серия «Педагогика и психология». – 2013. – № 1(6). – С.29–33.
2. Грабовець, І. В. Самоосвіта як інтегруюча детермінанта самореалізації молодих фахівців у професійній діяльності : автореф. дис. ... на здоб. наук. ступ. канд. соц. наук : спец. : 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / І. В. Грабовець. – Київ, 2004. – 18 с.
3. Закон України «Про освіту». – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Локшина, О. І. Зміст шкільної освіти у країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / О. І. Локшина. – Київ, 2009. – 329 с.
5. Петерсен, Л. Г. Что значит «уметь учиться» / Л. Г. Петерсон, М. Д. Кубышева, С. Е. Мазурина, И. В. Зайцева. – Москва : УМЦ «Школа 2000», 2006. – 78 с.
6. Рекомендації Асамблеї Ради Європи 1437 (2000) Про неформальну освіту. – Режим доступу : <http://coe.kiev.ua/bul/bul9/text30htm>. Delors Jacques. Adult education : from luxury to necessity / Jacques Delors // Bulletin Education For. All's 2000. – № 27. – April-June 1997. – 25 p.
7. Савченко, О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко / Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики // за заг. ред. О. В. Овчарук. – : «К. І. С.», 2004. – С. 34–46.
8. Цукерман, Г. А. От умения сотрудничать к умению учить себя / Г. А. Цукерман // Психологическая наука и образование. – 1996. – № 2. – С. 53–81.
9. Knowles M. Self directed learning. Chicago: Follet, 1975. – 135 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 11.10.2017

Николенко Л. Т. Образование на протяжении жизни: умение учиться – ключевая компетентность педагога.

А Освещается важность развития компетентности педагога, а именно – умение учиться в формальном, неформальном и информальном образовании. Даются советы, как мотивировать педагога к самостоятельному обучению и раскрываются его особенности.

Ключевые слова: умение учиться на протяжении жизни; устойчивое развитие; мотивация; самообучение; формальное; неформальное и информальное образование; Интернет-технологии; онлайн-курсы

Nikolenko L. T. Education throughout life: the ability to learn is the key competence of the teacher.

S The importance of developing a teacher's competence, namely, the ability to study in formal, informal and informal education, is highlighted. Tips are given on how to motivate the teacher to study independently and reveals his peculiarities.

Key words: ability to study during life; Sustainability; motivation; self-study; formal; informal and informal education; Internet technology; online courses